

ШЛЯХИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ У ВНЗ УКРАЇНИ

Авксентьєва Т.А., Лісниченко А.П.

Однією із потреб сьогодення є забезпечення рівного доступу до якісної освіти усіх без винятку людей, незважаючи на національні, соціальні, чи психофізичні відмінності. Важливість розв'язання даного питання зумовлене визначенням головної цінності сучасної освітньої моделі – розвитку кожної особистості суспільства.

Право кожної молодшої людини з особливими потребами на отримання освіти закріплено низкою державних законодавчих документів, основними з яких є: Конституція України (1996 р.); Закон України „Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні” (1991 р.); накази МОН України „Про створення умов щодо забезпечення права на освіту осіб з інвалідністю” (2005 р.), „Про організацію інтегрованого навчання інвалідів у вищих навчальних закладах III – IV рівнів акредитації незалежно від форми власності і підпорядкування” (2009 р.), „Концепція розвитку інклюзивної освіти” (2010 р.) та ін.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. На даний час, мусимо визнати, існує протиріччя між детермінованою державним законодавством необхідністю поширення інклюзивної освіти та недостатнім рівнем забезпечення системою вищої освіти з її традиційною спрямованістю надання диференційованих освітніх послуг студентам з нормальним рівнем здоров'я та студентам з особливими потребами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми і на які спирається автор; виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття.

Різні аспекти супроводу навчання студентів з особливими потребами у вищому навчальному закладі досліджувались такими науковцями: Г. Бойко, А. Кісляк, К. Кольченко, С. Місяк, П. Таланчук, В. Шиян та ін.

Інклюзивна вища освіта в Україні визначається як система освітніх послуг з поєднанням елементів спеціальної та інклюзивної освіти. В основі інклюзивної вищої освіти лежать принципи: діалогізму в рамках педагогіки партнерства, суб'єкт-суб'єктних відносин зі здоровим оточенням та принципи співіснування, обопільного суверенітету, свободи співрозвитку, єдності та прийняття рішень тощо [7, с.426].

На думку І. Іванюк, організація інклюзивного навчання студентів з особливими потребами у ВНЗ повинна ураховувати загальні і специфічні принципи гуманістичної педагогіки та психології, найважливішими з яких є: суспільна спрямованість; розвиток особистості інваліда в діяльності і спілкуванні; стимулювання внутрішньої активності особистості; гуманізм у поєднанні з високою вимогливістю; врахування вікових та індивідуальних особливостей; виховання в колективі; єдність і погодженість вимог, зусиль і дій ВНЗ, родини, громадськості; законність і забезпечення прав людини; відповідальність за дотримання правил і норм у взаєминах зі студентом інвалідом; доступність; опора на потенційні можливості людини та максимізація соціальних ресурсів; поєднання допомоги із самопомогою; добровільність у прийнятті допомоги; відповідальність суб'єктів соціальної роботи за збереження етнічних і правових норм [5] .

Проте, як свідчить практика, на шляху до реалізації цих принципів постають значні труднощі. Так, М. Чайковський у своєму дослідженні з'ясував, що сучасний стан впровадження інклюзії у вітчизняних вищих навчальних закладах характеризується недостатньою навчально-методичною підготовкою викладачів до роботи зі студентами з особливими потребами; відсутністю дієвого контролю за виконанням принципів інклюзії у закладі освіти; обмеженим вибором індивідуального освітнього маршруту, що здійснюється особою з інвалідністю відповідно до індивідуальних

можливостей; недостатньою розробкою теорії та технологій соціально-педагогічної роботи зі студентами з інвалідністю [7, с.426-427] .

Все це вимагає пошуку ефективних шляхів подолання цих труднощів.

У зв'язку з цим завданнями нашої статті ми ставимо (*в*) – *формулювання цілей статті*): обґрунтування інклюзивної форми навчання у вищому навчальному закладі як найбільш оптимальної; розкриття ефективних шляхів реалізації інклюзивної освіти у ВНЗ.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Інклюзивна форма навчання студентів з особливими потребами є найбільш оптимальною, на відміну від інтегрованої форми чи навчання студентів з особливими потребами у спеціальних академічних групах.

Так, здобуття вищої освіти у *спеціальних групах* дає змогу організувати навчальний процес з урахуванням особливих потреб студентів. Проте зазначена форма навчання не сприяє в повній мірі соціалізації студентів.

В *інтегрованій групі* студенти з особливими потребами мають змогу для повної соціалізації в єдиному потоці студентів, але за даних умов вони є позбавленими спеціальних умов для навчання. Вимоги до студентів з особливими потребами за інтегрованої форми навчання висуваються такі ж, як і до інших студентів.

Інклюзивна модель навчання передбачає навчання студентів з особливими потребами в єдиному потоці студентів із спеціальним супроводом, забезпеченням спеціальних освітніх умов та наданням спектру відповідних послуг з боку спеціально створеного підрозділу у структурі вищого навчального закладу [6].

Інклюзивна вища освіта є одним із етапів інтеграції студентів з особливими потребами в суспільство та допомагає їм отримати бажану професію й самореалізуватися в професійній діяльності.

Перш ніж прийняти на навчання людей з особливими потребами, згідно з С. Драч, університет має здійснити низку організаційних заходів, зокрема [3]:

- створення спеціалізованої матеріально-технічної бази;
- створення безбар'єрного освітнього середовища, в якому приміщення, інформаційно-навчальний матеріал є доступними для всіх студентів; надання можливості вибору фаху та форми навчання (денної, заочної, дистанційної, комбінованої);
- підготовку адаптованого навчально-методичного забезпечення для студентів з різних нозологій (аудіо-, відео-, тактильних та електронних матеріалів тощо);
- орієнтацію викладачів на толерантне ставлення і розуміння проблем людей з особливими потребами;
- урахування індивідуальних особливостей і потреб студентів;
- організацію психологічної підтримки учасників навчального процесу;
- надання соціальної та медико-реабілітаційної допомоги;
- створення умов для соціалізації, самовизначення і самореалізації;
- організацію позааудиторної діяльності для забезпечення професійної адаптації студентів, підготовки їх до працевлаштування і планування їх кар'єри.

Успішне інклюзивне середовище у ВНЗ дослідник Є. Базика розглядає через трьохмірну складову [1]: пристосованість учбової бази; інклюзивну компетентність викладачів та інклюзивну компетентність студентів.

Перша її складова включає принципи універсального дизайну, розроблені групою американських дослідників, і передбачає таке:

- 1) рівність і доступність середовища для кожного;
- 2) гнучкість у використанні середовища;
- 3) простоту і зручність у використанні для будь-якої особи;
- 4) сприйняття інформації, незважаючи на сенсорні можливості

користувачів;

- 5) терпимість до помилок користувачів;
- 6) максимально комфортне та ефективне використання без втоми;
- 7) наявність необхідного розміру та простору при підході, під'їзді і різних маніпуляціях незалежно від стану користувача [2, с. 134].

Інклюзивна компетентність викладача як друга складова інклюзії ВНЗ визначається Є. Базикою як досягнутий рівень сформованості соціально-психологічної складової (сукупність психологічних якостей, здібностей, соціальних знань і вмінь, сприяючих активної взаємодії з соціумом, налагодженню контактів з різними групами і індивідами, активну соціальну роль) і спеціальної що включає мотивацію до роботи в інклюзивному освітньому закладі і володіння спеціальними навичками професійної діяльності [1].

Відповідно, третя складова інклюзії ВНЗ – інклюзивна компетентність студента, розглядається автором як інтегральна особистісна соціально-психологічна характеристика, яка включає сформованість емпатії, готовність до продуктивної співпраці з колегами з особливими потребами і володіння навичками надання психосоціальної підтримки в умовах інклюзії [1].

Практична реалізація інклюзивного навчання, особливо в звичайних, не інтегрованих вищих навчальних закладах освіти, вимагає також докорінної перебудови навчального-виховного процесу та свідомості всіх його учасників, а саме:

- проведення спеціальних курсів, семінарів з тематики інклюзивного навчання;
- проведення відкритих занять у форматі майстер-класів , які надають можливість поділитися досвідом та визначити подальші завдання власної і колективної діяльності для здійснення результативного інклюзивного навчання;

- проведення систематичної індивідуальної роботи з окремими студентами ;
- заохочення до допомоги «здоровими» студентами своїм колегам-студентам з особливим потребами під час підготовки до різних форм занять, складання заліків та іспитів;
- надання студентам з сенсорними порушеннями додаткового часу на контрольних заняттях, заліках, іспитах;
- активне використання на заняттях форм інклюзивної колективної взаємодії (робота в групах, які складаються із студентів із змішаним рівнем знань та освітніх потреб);
- створення педагогічних умов та ситуацій для розвитку в студентів якостей емпатії, толерантності та досвіду навчання у режимі взаємодопомоги та співпраці.

Відповідно до О. Єрмоєнко, традиційна класична система навчання вищого навчального закладу потребує переходу до індивідуалізованого і персоналізованого підходів та запровадження загальної стандартної програми, доступної для всіх студентів. Психолого-педагогічний супровід студентів з особливими потребами, згідно з дослідницею, має такі особливі характеристики: об'єднання мети психологічної та педагогічної допомоги; фокусування на особистості студента з особливими потребами (реалізації потенційних можливостей, розкритті індивідуальних особливостей особистості); підтримка оптимально значущих якостей особистості; корекція вад розвитку; поліпшення соціальної адаптації й інтеграції осіб з обмеженими психофізичними можливостями, тощо [4].

Таким чином, *(висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку)* запровадження інклюзивного навчання у ВНЗ України є на сьогодні багатоаспектною проблемою, що вимагає комплексного підходу до її вирішення, а саме: інтегрованого та одночасного розвитку спеціалізованої матеріально-технічної бази та навчально-методичної складової; інклюзивної компетентності викладачів та

студентів; медико-реабілітаційної, соціально-психологічної, соціально-педагогічної та соціально-правової сфер.

Література :

1. Бази́ка Є.Л. Інклюзивна освіта вищого навчального закладу як предиспозиція успішної соціалізації студентів з особливими потребами [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.iprobuk.cv.ua/images/Oleksyuk/.../ststtia-bazyka.pdf.
2. Дубровская Т. А. Адаптация и реабилитация детей с ограниченными возможностями здоровья / Т. А. Дубровская, М. В. Воронцова. - М. : Изд-во РГСУ, 2014. - 364 с.
3. Драч С.В. Супровід навчання студентів з обмеженими можливостями в інклюзивному освітньому просторі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.irbis-nbu.gov.ua/.../cgiirbis_64.exe?.
4. Єрьоменко О. Психолого-педагогічний супровід студентів з особливими потребами у вищих навчальних закладах [Електронний ресурс]. - Режим доступу: www.drohobych.net/youngsc/AQGS/.../313
5. Іванюк І. Адаптація студентів з обмеженими можливостями в умовах інклюзивного навчання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.vmurol.com.ua/upload/Naukovo.../Elektronni.../3.pdf
6. Когут С. Інклюзія у вищій школі України : Сучасний стан та перспективи [Електронний ресурс]. - Режим доступу : www.dibra.bg.aid.czest.pl:8080/Content/z669/137.pdf
7. Чайковський М.Є. Теорія і практика соціально-педагогічної роботи з молоддю з особливими потребами в умовах інклюзивного освітнього простору: дис. ... доктора пед. наук / М.Є Чайковський. – Старобільськ. – 2016. – 570 с.